
ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

Загострення територіальних суперечок у Південно-Китайському морі: позиція КНР

П. Білак

The article analyzes the current situation of the South China Sea territorial dispute and peculiarities of China's approach to it. The growing assertiveness of the claimant state caused by depletion of fish resources and struggle for potential offshore oil and gas resources increases the risk of escalation of the conflict. A number of serious incidents in the South China Sea involving Chinese, Vietnamese and Philippines side occurred in last two years. The rise of economic and military power of China significantly influences the way it deals with the problem. In particular, China denies any multilateral approaches and prefers bilateral mechanisms of conflict resolution. China also rejects any mechanisms of conflict resolution envisaged by ASEAN and UNCLOS. China tries not to let other powers to get involved to the conflict while other nations of the region welcome U.S., Japan's or India's interest in the region as a counterbalance to Chinese domination. The only party of the conflict supporting China's claims is Taiwan, which is excluded from most multilateral and bilateral mechanisms for conflict resolution and must rely on China as the representative of its interests. China faces difficult dilemma in the region. Any attempts of military resolution will be disastrous for China's economic and political power but at the same time the peaceful incentive offered by China are denied by other claimant states. In this situation China opts for preserving status quo, which is probably the only viable option for it. However, in order to break the ice China as a regional leader shall offer new mechanism of peaceful and mutually accepted resolution of the territorial dispute in the South-China Sea.

Однією з потенційно небезпечних проблем у Південно-Східній Азії залишається проблема територіального розмежування в Південно-Китайському морі. Суперечка з приводу володіння островами в Південно-Китайському морі триває вже кілька десятиліть, але проблема періодично не завжди гостро стоїть у відносинах держав регіону. Ця територіальна суперечка могла б тривати десятиліттями без потреби в нагальному розв'язанні, якби не наявність нафти та газу на шельфі Південно-Китайського моря. Зростання світового споживання паливно-енергетичних ресурсів змушує ключових споживачів гарячково шукати нові джерела задоволення свого невситимого енергетичного голоду. Китай ще у 2009 р. став другим у світі споживачем нафти, а до 2030 р. споживання нафти в КНР подвоїться. У 2010 р. 52% всієї нафти, спожитої в КНР, була імпортована, причому 66% імпорту припало на Саудівську Аравію та Анголу. Іншою причиною загострення проблеми є боротьба за рибні ресурси. За деякими даними в Південно-Китайському морі зосереджено до 10% рибних запасів світового океану, і володіння цим ресурсом є дуже важливим для держав регіону, населення яких швидко зростає.

Упродовж 2011–2012 рр. відбулося суттєве загострення суперечностей, оскільки вичерпання рибних ресурсів моря, потенційно великі запаси нафти та газу на його дні держави регіону і, у першу чергу, КНР, В'єтнаму та Філіппіни, дедалі агресивніше й наполегливіше відстоюють власні інтереси. Сьогодні проблема отримала й новий вимір, оскільки Південно-Китайське море стало фокусом протистояння між США та КНР у західній частині Тихого океану. З точки зору КНР, втручання США в територіальну суперечку в Південно-Китайському морі на боці держав АСЕАН є проявом стратегії стримування КНР та засобом для збереження впливу США в регіоні. Присутність американського флоту в регіоні, на думку китайських експертів, є фактором, який живить амбіції держав АСЕАН та підтримує їхні територіальні претензії всупереч інтересам КНР. Утім, у цій статті ми не будемо зачіпати американо-китайські стосунки, хоча вони, безперечно, є надзвичайно важливими для розуміння в тому числі й територіальної проблеми в Південно-Китайському морі.

За останні два роки в Південно-Китайському морі сталося кілька серйозних інцидентів та подій, які суттєво ускладнили ситуацію. Ось їх далеко не повний перелік:

- 26 травня 2011 р. – китайське розвідувальне судно перерізало кабелі в'єтнамського геологорозвідувального судна у в'єтнамській виключній економічній зоні. Міністр закордонних справ В'єтнаму продемонстрував відео з цим інцидентом закордонним дипломатам, на що Цзян Ю, прес-секретар китайського МЗС відповів, що китайський корабель здійснював “абсолютно нормальну діяльність із розвідки та відновлення правопорядку в зоні юрисдикції КНР” [Watts 2011].

- 3 червня 2011 р. Філіппіни офіційно почали використовувати назву “Західно-Філіппінське море” на позначення Південно-Китайського моря.

- Найсерйозніший інцидент стався навесні 2012 р., коли кораблі китайської берегової охорони заблокували спроби корабля філіппінських ВМС відігнати китайські риболовецькі судна від мілини Скарборо, належність якої є предметом суперечки між КНР та Філіппінами. Згодом сторони домовилися про відведення своїх суден від мілини, проте за кілька тижнів виявилось, що китайські кораблі повернулися й продовжили риболовлю в цьому спірному районі.

- У червні 2012 державна China National Offshore Oil Corp оголосила для іноземних компаній конкурс з розвідки ділянок дна, які повністю знаходяться в межах в'єтнамської виключної економічної зони, і межі яких перетинаються з межами ділянок у свою чергу виділених в'єтнамською державною корпорацією PetroVietnam іноземним компаніям для розвідки та розробки.

- 21 червня 2012 р. Національна Асамблея В'єтнаму прийняла закон, що вкотре підтвердив суверенітет В'єтнаму над Парасельськими островами та архіпелагом Спратлі. У відповідь Китай підвищив статус міста Саньша, яке є адміністративним центром усіх острівних територій, на які претендує КНР, до рівня центру префектури.

- У листопаді 2012 р. громадяни КНР почали отримувати нові закордонні паспорти, в яких територія КНР охоплює все Південно-Китайське море (так само як і Тайвань, і спірні території в Гімалаях). Звичайно, такий хід отримав негативну оцінку з боку держав регіону. В'єтнам відмовився ставити штампи в цих паспортах, щоб не легітимізувати претензії КНР. Натомість, візу для громадян КНР із новими паспортами видають у вигляді окремого вкладишу. Філіппінський МЗС виступив із нотою протесту з цього приводу.

Поки що ці інциденти не переростають у відкрите збройне протистояння. Китай – єдина сторона в суперечці, яка вдавалося до збройної сили для вирішення проблеми у 1974 та 1988 рр. Проте тоді ці сутички не переросли в щось серйоз-

---

ніше, оскільки інтерес великих держав та рівень їхньої замученості до конфлікту були мінімальними. Сьогодні ж, коли зростаючі енергетичні потреби та програма модернізації ВМС робить Південно-Китайське море все більш важливим для КНР, а США намагаються зберегти і розширити свою присутність в регіоні, ймовірність ескалації конфлікту є значно вищою.

Досі Китаю вдавалося підтримувати з державами АСЕАН мирні та взаємовигідні стосунки, в основі яких лежать економічна співпраця та торгівля. Китай є центром економічного та політичного тяжіння в регіоні. Зважаючи на це, підхід Китаю до вирішення проблеми може слугувати показником мирності та конструктивності його зовнішньої політики. Підхід КНР відрізняється кількома особливостями, що дуже добре характеризують проблеми та суперечливі тенденції зовнішньої політики Китаю.

По-перше, КНР намагається не допускати об'єднання позицій держав-суперників та прагне розколоти АСЕАН стосовно ставлення до цієї проблеми, користуючись своїм економічним та політичним впливом. Китай грає на тому, що ставлення країн АСЕАН до проблеми є різним: якщо В'єтнам та Філіппіни є активними суперниками КНР, то Малайзія й Бруней відстоюють свої інтереси не так агресивно. Решта ж держав АСЕАН не є сторонами конфлікту. Попри це державам-членам АСЕАН удавалося донедавна знаходити консенсус у ставленні до китайських територіальних претензій. Але на саміті АСЕАН у Пномпені в 2012 р. питання про Південно-Китайське море не було внесене на порядок денний, оскільки Камбоджа під тиском КНР виступила проти цього. Також уперше за всю понад 40-річну історію проведення зустрічей міністрів закордонних справ АСЕАН у липні 2012 р. не було підписане підсумкове комюніке зустрічі (заблоковане Камбоджею під впливом КНР) [Storey 2012], що поставило під загрозу саме існування АСЕАН. Відкидаючи багатосторонні форуми як механізм для вирішення суперечок, КНР віддає перевагу двостороннім переговорам, небезпідставно вважаючи, що у відносинах сам-на-сам зможе отримати більше зі своєї економічної переваги.

По-друге, КНР намагається не допускати винесення проблеми на міжнародний рівень, однак ці зусилля КНР не надто вдалі. В'єтнам та Філіппіни за останній час суттєво поглибили свою військово-політичну співпрацю зі США. Так, у червні 2011 р. міністр закордонних справ Філіппін Альберт дель Розаріо відвідав США, де було досягнуто згоду про матеріальну підтримку філіппінських ВМС та про обмін розвідувальною інформацією між двома державами. У серпні 2011 р. також була підписана перша військова угода між США та В'єтнамом з часів В'єтнамської війни. Взаємні візити військових стали досить регулярними. Також усупереч зусиллям КНР держави регіону прагнуть залучити інші держави (Японію, Південну Корею, Індію, Росію) для контрбалансування впливу КНР. Так, В'єтнамська державна нафтовидобувна компанія PetroVietnam у 2011 р. уклала з індійською державною енергетичною корпорацією Oil and Natural Gas Corp. угоду про спільну розвідку та освоєння ділянок дна Південно-Китайського моря, зокрема, і в зонах, які КНР вважає власними [Buszynski 2012, 143]. Звичайно, Китай украй негативно реагує на такі зусилля В'єтнаму та Філіппін, а принцип "свободи мореплавства" вважає лише приводом для втручання США в справи регіону [Wu 2012].

По-третє, КНР не погоджується на застосування міжнародних механізмів вирішення суперечок, передбачених Конвенцією ООН з морського права (Міжнародний суд справедливості та Міжнародний трибунал з морського права), небезпідставно побоюючись, що претензії КНР не будуть підтримані. Дійсно, претензії КНР базуються на історичних аргументах, які не мають серйозної ваги для

міжнародного права, тоді, як претензії В'єтнаму базуються й на нормах міжнародного морського права, і на праві ефективної окупації. Зважаючи на це, КНР прагне або переглянути відповідні норми міжнародного морського права, або добитися особливого ставлення до своїх претензій.

По-четверте, Китай активно використовує економічні засоби – як батіг, так і пряник – для досягнення своїх цілей. Зважаючи на сильну залежність економік країн АСЕАН від КНР такі засоби є досить ефективними. У травні 2012 р. після суперечки навколо мілини Скарборо КНР заблокувала імпорту бананів та інших тропічних фруктів з Філіппін та обмежила виїзд китайських туристів до цієї країни [Hoffman 2012]. А от Камбоджа отримала кредити на 500 млн. дол. після того, як зірвала винесення територіального питання на порядок денний саміту та зустрічі голів МЗС АСЕАН у липні 2012 р. [Heydarian, 2012].

По-п'яте, попри проголошену політику “мирного розвитку” КНР продовжує створювати засоби проєціювання сили (спуск на воду першого китайського авіаносця), що має сприяти більшій зговірливості держав регіону. Перший китайський авіаносець “Ши Лан” (реконструйований авіаносний крейсер радянського виробництва “Варяг”, придбаний в Україні у 1998 р.) пройшов перші випробування в серпні 2011 р., до 2015 р. Китай планує збудувати значно більший авіаносець уже повністю власними силами, а у 2020 р. планує спустити на воду свій перший атомний авіаносець. Такий стрімкий розвиток ВМС КНР очікувано запустив ланцюгову реакцію мілітаризації в регіоні. Так, В'єтнам придбав у Росії 6 дизельних підводних човнів класу *Кіло* (за російською класифікацією – човни проєкту 877 “Палтус” та проєкту 636 “Варшавянка”), 8 багатофункціональних винищувачів СУ-30МК2В, Індонезія – 3 підводні човни в Кореї, Філіппіни – 12 патрульних човнів в Японії. Більше того, нещодавно міністр закордонних справ Філіппін Альберт дель Розаріо прямо висловився за ремілітаризацію Японії як спосіб балансування зростаючого впливу Китаю в регіоні [Pilling, Landingin, Soble 2012].

По-шосте, позиції КНР послаблюються через невизначеність її претензій: досі не визначено, чи КНР претендує на всі води в межах U-подібної лінії, чи тільки на острови, рифи та інші надводні об'єкти з належними їм територіальними водами та виключною економічною зоною в межах цієї лінії. Невизначеність посилюється й тому, що КНР використовує для визначення своїх претензій поняття, що не мають відповідників у міжнародному морському праві, зокрема, такі, як «історичні води», «відповідні води» тощо. Неясність позиції КНР у питанні точного формулювання своїх претензій породжує напругу та підозрливість у В'єтнамі та на Філіппінах.

По-сьоме, зусилля КНР у вирішенні суперечок із суперниками в цьому конфлікті страждає від розпорошення зусиль та відсутності чіткої координації між різними установами та агенціями. Процес прийняття рішень у КНР уже не такий простий, яким він був у час Мао Цзе-дуна, коли більшість рішень приймалися в дуже вузькому колі вищих керівників держави. Сьогодні прийняття рішень являє собою процес делікатного узгодження інтересів, часто доволі розбіжних, різних органів, установ, інституцій як національного, так і провінційного рівня. Так питання Південно-Китайського моря відносяться до компетенції установ національного та провінційного рівнів таких, як Бюро рибальських адміністрацій, Морська інспекція Китаю, уряд провінції Хайнань, військово-морські сили КНР, МЗС, енергетичні компанії тощо. В умовах територіального конфлікту та нечіткого розподілу повноважень окремих державних та провінційних органів, таке багатоманіття залучених гравців ускладнює проведення виваженої та послідовної політики та створює ризики небажаної ескалації конфлікту [Stirring up the South China Sea (I) 2012].

Таким чином, як територіальні претензії КНР у Південно-Китайському морі, так і спосіб, в який КНР відстоює свої інтереси, є неприйнятними як для більшості держав АСЕАН, так і для держав, які мають власні інтереси в цьому регіоні – США, Японії та Кореї. Надмірні та невідкріплені нормами міжнародного морського права претензії Китаю та відверта односторонність у діях Пекіну викликають серйозні побоювання й підривають довіру країн регіону до зовнішньої політики КНР. У цій ситуації єдиним союзником КНР у питанні Південно-Китайського моря є, як це не парадоксально, Тайвань, про який дуже часто забувають, як про учасника цього конфлікту, навіть попри те, що Тайвань володіє найбільшим з островів архіпелагу Спратлі – о. Іту-Аба (Тайпінгдао) та архіпелагом Пратас (Догнша). Претензії Тайваню в точності збігаються із претензіями КНР, що не дивно, враховуючи той факт, що ці претензії були висловлені ще у 1947 р. гомінданівським урядом, а уряд КНР лише успадкував їх.

По суті, КНР та Тайвань виступають єдиним фронтом у цій суперечці: КНР не протестує проти володінням Тайванем кількох островів, а Тайвань майже ніколи не критикує дії КНР, навіть досить одіозні.

З 2008 р. Тайвань виступає за спільну із КНР розвідку та освоєння надр на дні Південно-Китайського моря. Таку пропозицію висловив генеральний директор державної компанії China Petrol Corporation Чжоу І. У липні 2011 р. заступник міністра зовнішніх справ Тайваню Джеймс Чжоу заявив, що Тайвань готовий узяти участь у роботі багатосторонніх механізмів вирішення суперечки і що будь-яке рішення, прийняте без участі Тайваню, буде “дуже прикрим”. 2012 року спікер МЗС Фань Лічін заявив, що “Китай володіє беззаперечним суверенітетом над Південно-Китайським морем, і обидві сторони Тайванської протоки зобов’язані захищати його” [O’Reilly 2012]. Адмірал у відставці тайванських ВМС Фей Хунпо заявив, що на відміну від тайванських ВМС, китайський флот зможе ефективно захищати зайняті Тайванем острови від зазіхань інших сторін [Kastner 2012].

Тайвань підтримує КНР тому, що тільки за посередництва КНР може якимось чином відстоювати свої інтереси, або принаймні отримувати якісь вигоди від володіння островами. Через невизначений статус самого Тайваню, його участь у роботі міжнародних організацій, багатосторонніх форумів є дуже обмеженою, через що його інтереси практично не представлені. З іншого боку, очевидно, що підтримка Тайванем КНР суттєво посилює позиції Пекіну. Держави регіону, насамперед Філіппіни та В’єтнам, дуже занепокоєні таким зближенням позицій Тайваню та КНР у питанні Південно-Китайського моря, як і США, яких позиція Тайваню ставить у незручне і двозначне становище: з одного боку, США виступає гарантом безпеки Тайваню, але з іншого, Тайвань підтримує позицію КНР, яку США вважають необґрунтованою.

Звісно, на Тайвані, де точиться серйозна ідеологічна боротьба з приводу національної ідентичності тайванців та, власне, ідентичності Китайської Республіки на Тайвані, ця співпраця сприймається неоднозначно. Зокрема, представники опозиційної Демократичної прогресивної партії наполягають на відмові від необґрунтованих претензій на володіння всіма островами в Південно-Китайському морі, на закріпленні status quo і на засудженні агресивної політики КНР у регіоні.

У вирішенні територіальної проблеми в Південно-Китайському морі КНР стоїть перед дилемою. З одного боку, силове розв’язання суперечки неможливе з огляду на неминуче втручання США та, ймовірно, Японії, але силовий варіант небажаний для КНР у будь-якому випадку, оскільки він суперечить стратегії “мирного розвитку” [Guo 2006], яку КНР проголосив наріжним каменем своєї зовнішньої політики. З іншого боку, мирні ініціативи, запропоновані Пекіном, такі,

наприклад, як ідея про спільне освоєння надр, явно зайшли в глухий кут (у першу чергу тому, що Китай наполягав на визнанні суверенітету КНР над спірними територіями як передумові допуску до спільного освоєння надр). Проблемою для китайського керівництва є також те, що будь-який, навіть взаємовигідний, компроміс у територіальних питаннях стане в китайському суспільстві, розігрітому націоналістичною та постколоніальною риторикою, об'єктом надзвичайно жорсткої критики, яка здатна похитнути владу партії та підірвати її легітимність. За таких обставин китайське керівництво обирає, як і у випадку "тайванської проблеми", шлях збереження status quo і передачі цієї проблеми наступним поколінням. Таке рішення має певну логіку, оскільки економічна могутність КНР відносно решти країн регіону швидко зростає, а з нею зростає і військово-політична перевага над суперниками в територіальній суперечці. З іншого боку, чим довше зберігатиметься існуюче status quo, тим важче буде КНР вирішити питання на свою користь. Завдання Китаю, як беззаперечного лідера в регіоні, ініціювати новий підхід до вирішення територіальної суперечки з метою зниження напруженості та створення передумов для мирного та компромісного розв'язання конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

Buszynski, L. The South China Sea: Oil, Maritime Claims, and U.S.-China Strategic Rivalry // **The Washington Quarterly**, 2012, No 35(2).

Guo S. **Introduction. Challenges and Opportunities for China's "Peaceful Rise" in China's «peaceful rise» in the 21st century : domestic and international conditions.** Aldershot, 2006

Heydarian R. J. ASEAN's fast fade to irrelevance // **Asia Times Online**. – http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/NK29Ae01.html. – 29.11.2012.

Hoffman S. Sino-Philippine Tension and Trade Both Rising amid Scarborough Standoff // **China Brief**. – http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39306&tx_ttnews%5BbackPid%5D=25&cHash=1bf855ac4fe200750526732313be776a. – 26.04.2012.

Kastner J. Taiwan circling South China Sea bait // **Asia Times Online**. – <http://www.atimes.com/atimes/China/NF13Ad01.html>. – 13.06.2012.

O'Reilly B. Taiwan jumps into South China Sea fray // **Asia Times Online**. – <http://www.atimes.com/atimes/China/NH09Ad01.html>. – 09.08.2012.

Pilling D., Landingin R., Soble J. Philippines backs rearming of Japan // **Financial Times**. – <http://www.ft.com/cms/s/0/250430bc-41ba-11e2-a8c3-00144feabdc0.html>. – 09.12.2012.

Stirring up the South China Sea (I) // **International Crisis Group, Asia Report No 223**. – [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/north-east-asia/223-stirring-up-the-south-china-sea-i](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/north-east-asia/223-stirring-up-the-south-china-sea-i). – 23.04.2012.

Storey I. China Pushes on the South China Sea, ASEAN Unity Collapses // **China Brief**. – http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=39728&tx_ttnews%5BbackPid%5D=25&cHash=2f5b708389668d2641849ec9c0702938. – 03.08.2012.

Watts A. Tensions rise as Vietnam accuses China of sabotage // **The Sydney Morning Herald**. – <http://www.smh.com.au/world/tensions-rise-as-vietnam-accuses-china-of-sabotage-20110601-1fgno.html>. – 02.06. 2011.

Wu S. Who are the real troublemakers in the South China Sea? // **National Institute for South China Sea Studies**. – http://www.nanhai.org.cn/en/cg_detail.asp?newsid=4168&lm=cg. – 11.09.2012.